

Tatjana Pešić-Brđanin
Branko L. Dokić

LINEARNA ELEKTRONIKA

Banja Luka, Beograd
2024.

Tatjana Pešić-Brđanin, Branko L. Dokić

LINEARNA ELEKTRONIKA

1. izdanje

Recenzenti

Prof. dr Branko Blanuša

Elektrotehnički fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci

Prof. dr Danijel Danković

Elektronski fakultet, Univerzitet u Nišu

Lektor

Dalibor Smiljić

Izdavač

Univerzitet u Banjoj Luci, Elektrotehnički fakultet

Akadska misao, Beograd

Štampa

Akadska misao, Beograd

Tiraž

100 primjeraka

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

621.38(075.8)
621.375(075.8)

ПЕШИЋ Брђанин, Татјана, 1971-

Linearna Elektronika / Tatjana Pešić-Brđanin, Branko L. Dokić. -
Banja Luka : Univerzitet u Banjoj Luci, Elektrotehnički fakultet ;
Beograd : Akadska misao, 2024 ([s.l. : s.n.]). - XII, 374 str. : graf.
prikazi, tabele ; 28 cm

Tiraž 100. - Bibliografija: str. 369-370. - Registar.

ISBN 978-99955-46-53-3 (Elektrotehnički fakultet)

COBISS.RS-ID 140428289

Na osnovu Odluke Senata Univerziteta u Banjoj Luci, br. 02/04-3.643-48/24, udžbenik *Linearna elektronika* autora prof. dr Tatjane Pešić-Brđanin i prof. emeritusa Branka L. Dokića objavljuje se kao univerzitetska nastavna literatura.

© Univerzitet u Banjoj Luci i Akadska misao, 2024.

Sva prava zadržana. Nije dozvoljeno da bilo koji dio ove knjige bude snimljen, emitovan ili reprodukovan na bilo koji način, uključujući, ali ne ograničavajući se na fotokopiranje, fotografiju, magnetni ili bilo koji drugi vid zapisa, bez prethodne dozvole izdavača.

Sadržaj

1. Pojačavači velikih signala	1
1.1. Klase pojačavača velikih signala	3
1.2. Pojačavači snage klase A	5
1.2.1. Pojačavači snage klase A sa transformatorom	13
1.2.2. Izlazni stepen klase A	19
1.3. Pojačavači snage klase B	25
1.3.1. Efikasnost pojačavača	29
1.3.2. Proračunski postupak	31
1.3.3. Uticaj realnih parametara tranzistora	32
1.4. Pojačavači snage klase AB	34
1.4.1. Unipolarno napajanje	44
1.4.2. Pojačavači malih ulaznih signala	46
1.4.3. Pojačavači klase AB sa transformatorom	47
1.5. Hlađenje tranzistora	48
1.6. Zadaci za vježbu	53
2. Pojačavači u integrisanim kolima	57
2.1. Izvori konstantne struje	59
2.1.1. Osnovna strujna ogledala	61
2.1.2. Vidlarovi strujni izvori	67
2.1.3. Vilsonovi strujni izvori	75
2.1.4. Kaskodna strujna ogledala	79
2.1.5. Strujni izvori sa višestrukim izlazima	79
2.1.6. CMOS strujna ogledala	83
2.2. Diferencijalni pojačavači	85
2.2.1. Bipolarni diferencijalni pojačavač	85

2.2.2.	Naponski i strujni ofset	94
2.2.3.	Ulazna otpornost	97
2.2.4.	Diferencijalni pojačavač sa aktivnim opterećenjem	100
2.2.5.	JFET diferencijalni pojačavač	105
2.2.6.	MOS i CMOS diferencijalni pojačavači	108
2.3.	Pojačavači napona	115
2.3.1.	MOS pojačavači napona	119
2.3.2.	CMOS pojačavači napona	122
2.4.	Zadaci za vježbu	124
3.	Frekvencijske karakteristike pojačavača	127
3.1.	Frekvencijski odziv kola	130
3.1.1.	Funkcija prenosa	133
3.1.2.	Bodeovi dijagrami	136
3.1.3.	Vremenske konstante otvorenog i kratko spojenog kola	140
3.2.	Analiza pojačavača u NF opsegu	144
3.2.1.	Uticaaj kapacitivnog opterećenja	145
3.2.2.	Uticaaj prisustva više kondenzatora kola	146
3.3.	Analiza pojačavača u VF opsegu	150
3.3.1.	VF hibridni π model bipolarnog tranzistora	150
3.3.2.	VF hibridni π model MOS tranzistora	155
3.3.3.	Milerova teorema	159
3.3.4.	Pojačavači sa zajedničkim emitorom i zajedničkim sorsom	161
3.3.5.	Pojačavači sa zajedničkom bazom i zajedničkim gejtom	168
3.3.6.	Kaskodni pojačavači	172
3.3.7.	Emitorsko i sors sljedilo	177
3.4.	Zadaci za vježbu	180
4.	Negativna povratna spreaga	185
4.1.	Sistemi povratne sprege	186
4.1.1.	Vrste povratne sprege	188
4.2.	Osobine negativne povratne sprege	191
4.2.1.	Smanjenje osjetljivosti	192
4.2.2.	Smanjenje nelinearnih izobličenja	194
4.2.3.	Smanjenje uticaja šuma	196

4.2.4.	Proširenje propusnog opsega	199
4.3.	Topologije pojačavača sa negativnom povratnom spregom . .	201
4.3.1.	Naponski pojačavač	202
4.3.2.	Pojačavač otpornosti (transrezistanse)	204
4.3.3.	Pojačavač strmine (transkonduktanse)	205
4.3.4.	Pojačavač struje	206
4.4.	Zadaci za vježbu	208
5.	Operacioni pojačavači	209
5.1.	Dvostepeni operacioni pojačavači	210
5.1.1.	Ulazna struja polarizacije	212
5.1.2.	Strujni ofset	213
5.1.3.	Naponski ofset	213
5.1.4.	Kompenzacija naponskog ofseta	214
5.1.5.	Temperaturni drift	215
5.1.6.	Ulazna i izlazna otpornost	216
5.1.7.	Naponsko pojačanje	218
5.1.8.	Frekvencijska karakteristika pojačanja	219
5.1.9.	Faktor potiskivanja srednje vrijednosti	224
5.1.10.	Maksimalna brzina odziva	225
5.1.11.	Maksimalna frekvencija za velike signale	226
5.1.12.	Faktor potiskivanja napajanja	231
5.1.13.	Ulazni napon i struja šuma	231
5.1.14.	Ograničenje izlazne struje	233
5.1.15.	Ostali parametri operacionih pojačavača	236
5.1.16.	Ekvivalentna šema operacionog pojačavača	236
5.2.	Zadaci za vježbu	237
6.	Standardne primjene operacionih pojačavača	239
6.1.	Pojačavači napona	240
6.1.1.	Invertujući pojačavač	241
6.1.2.	Neinvertujući pojačavač	244
6.1.3.	Diferencijalni pojačavač	248
6.1.4.	Instrumentacioni pojačavač	250
6.1.5.	Uticaj parametara realnog OP-a	252
6.2.	Pojačavači struje	277
6.3.	Konvertori napona u struju (VCC)	278

6.4.	Konvertor struje u napon (CVC)	281
6.5.	Izvori konstantne struje	281
6.6.	Analogna aritmetička kola	282
6.6.1.	Sabirač	282
6.6.2.	Oduzimač	284
6.6.3.	Integrator i diferencijator	285
6.6.4.	Logaritamski i antilogaritamski pojačavač	287
6.6.5.	Analogni množači i djelitelji	289
6.7.	Aktivni filtri	291
6.7.1.	Aktivni filtri prvog reda	291
6.7.2.	Aktivni filtri drugog reda	294
6.7.3.	Aktivni R filtri	299
6.8.	Zadaci za vježbu	300
7.	Linearni oscilatori	307
7.1.	Analitički model	308
7.2.	Uspostavljanje oscilacija	310
7.3.	Pojačavači	311
7.4.	Kolo povratne sprege	312
7.4.1.	Oscilator sa Vinovim mostom	313
7.4.2.	Oscilatori sa faznim pomjerajem	319
7.5.	LC oscilatori	324
7.5.1.	Opšti oblik LC oscilatora	327
7.6.	Oscilatori sa kristalom kvarca	333
7.7.	Oscilatori sa aktivnim filtrima	339
7.7.1.	Kvadrturni oscilator	340
7.8.	Zadaci za vježbu	340
8.	Izvori napajanja	345
8.1.	Osnovni parametri	346
8.1.1.	Podjela	348
8.2.	Linearni pretvarači	350
8.3.	Redni izvori napajanja	354
8.4.	Naponski regulatori	359
8.4.1.	Povećanje izlazne struje	361

8.4.2. Diskretni regulatori	362
8.5. Integrisani stabilizatori napona	364
8.6. Zadaci za vježbu	367

Predgovor

Knjiga *Linearna elektronika* nastala je zahvaljujući materijalima za predavanja koje su autori pripremali duži niz godina za nastavu iz istoimenog ili srodnih predmeta na Elektrotehničkom fakultetu Univerziteta u Banjoj Luci. Priređeni materijal je, prije svega, namijenjen studentima druge godine studija, jer u potpunosti odgovara sadržaju predmeta Linearna elektronika, koji je u nastavnom planu na studijskim programima Elektronika i komunikacije i Računarstvo i informatika.

Prilikom pripreme za publikaciju, vodili smo računa da materijal bude izložen na savremen način koji je neophodan za sticanje teorijskih i praktičnih znanja iz oblasti linearnih pojačavača, oscilatora i izvora napajanja.

Prva glava, pod nazivom *Pojačavači velikih signala*, opisuje ove pojačavače i u diskretnoj tehnici (pojačavači snage) i u integriranoj tehnici (izlazni stepen). Analizirane su klase linearnih pojačavača velikih signala, a posebna pažnja posvećena je zaštiti od preopterećenja i termičkoj zaštiti. Pored toga, opisani su hladnjaci, kao elementi za odvođenje toplote.

U drugoj glavi, sa nazivom *Pojačavači u integriranim kolima*, opisane su topologije i karakteristike osnovnih linearnih integriranih kola izrađenih u silicijumu, od kojih se projektuju složenija analogna kola. Posebno su dati izvori konstantne struje, diferencijalni pojačavači i pojačavači napona. Za svaku od navedenih grupa analognih integriranih kola, ukazano je na njihove specifičnosti, mogućnosti i ograničenja. Paralelno su analizirane topologije ovih kola u bipolarnoj i MOS tehnologiji.

Treća glava, *Frekvencijske karakteristike pojačavača*, daje opis frekvencijskog odziva kola, kao i odvojene analize niskofrekvencijskog i visokofrekvencijskog odziva jednostepenih pojačavača, kao i kaskodnih pojačavača.

U glavi *Negativna povratna sprega* opisani su sistemi povratne sprege, date su osnovne osobine negativne povratne sprege i analizirane su osnovne topologije pojačavača sa negativnom povratnom spregom. Razumijevanje

koncepta negativne povratne sprege je od neprocjenjivog značaja za ozbiljnije projektovanje kako pojačavača, tako i oscilatora.

S obzirom na veliku zastupljenost, u posebnoj, petoj, glavi razmatrane su opšte karakteristike operacionih pojačavača, sa ukazivanjem na specifičnosti pojedinih vrsta. Posebno je analiziran najčešće korišćeni dvostepeni operacioni pojačavač, te su dati njegovi statički i dinamički parametri.

U šestoj glavi, *Standardne primjene operacionih pojačavača*, operacioni pojačavači tretirani su ne kao kola, već kao komponente. Opisane su različite konfiguracije operacionih pojačavača, kao što su pojačavači napona, pojačavači struje, konvertori napona u struju i struje u napon, analogna aritmetička kola i aktivni filtri prvog i drugog reda.

U projektovanju elektronskih sistema javlja se potreba za signalima različitih talasnih oblika. Generisanje prostoperiodičnih signala predmet je razmatranja glave *Linearni oscilatori*. U ovoj glavi su opisani RC, LC i oscilatori sa kristalom kvarca, sa realizacijama koje uključuju ili tranzistore ili operacione pojačavače.

U osmoj glavi objašnjeni su osnovni principi naponske regulacije i stabilizacije, a zatim su opisani linearni pretvarači, redni izvori napajanja i naponski regulatori. Ukazano je i na načine primjene stabilizatora u različitim realizacijama elektronskih sklopova.

Na kraju, posebno se zahvaljujemo recenzentima knjige, prof. dr Branku Blanuši i prof. dr Danijelu Dankoviću, koji su pažljivo pročitali rukopis i svojim korisnim sugestijama i primjedbama doprinijeli kvalitetnijem tekstu.

Svjesni smo činjenice da se u knjizi mogu naći izvjesne nepreciznosti, greške i propusti, te unaprijed zahvaljujemo svima koji nam ukažu na iste.

Banja Luka, januar 2024. godine

Autori